

УДК 336.1

DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.66-7>

Сидорчук А.А.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів імені С.І. Юрія
Західноукраїнський національний університет

Sydorchuk Anatoliy

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Finance by S. Yuriy
West Ukrainian National University

ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ РИЗИКОВИХ ТА БЕЗРИЗИКОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ЗАОЩАДЖЕНЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Сидорчук А.А. Практика та проблематика використання в Україні ризикових та безризикових інструментів заощаджень домогосподарств. У статті проаналізована чинна практика використання в Україні ризикових та безризикових інструментів заощаджень домогосподарств. Під ризиковими розглядалися інструменти, дохідність за якими у майбутньому не визначена. Дослідження виконане на матеріалах Державної служби статистики України, Національного банку України та Української біржі. Об'єктом дослідження стали показники середнього розміру щорічної дохідності за депозитами у банківських установах, середнього розміру щорічної дохідності за звичайними акціями українських підприємств та щорічного темпу зміни цін на товари й послуги (рівень інфляції) за період 2010–2020 рр. Встановлено, що безризикові активи (на прикладі строкових банківських депозитів) є надійнішим фінансовим інструментом заощаджень домогосподарств, проте менш дохідним, ніж ризикові інструменти (на прикладі українських акцій).

Ключові слова: домогосподарство, заощадження, ризик, банківський депозит, звичайна акція.

Сидорчук А.А. Практика и проблематика использования в Украине рискованных и безрисковых инструментов сбережений домохозяйств. В статье проанализирована действующая практика использования в Украине рискованных и безрисковых инструментов сбережений домохозяйств. Под рискованными рассматривались инструменты, доходность по

котрим в будучем не определена. Исследование выполнено на материалах Государственной службы статистики Украины, Национального банка Украины и Украинской биржи. Объектом исследования стали показатели среднего размера ежегодной доходности по депозитам в банковских учреждениях, среднего размера ежегодной доходности по обыкновенным акциям украинских предприятий и ежегодного темпа изменения цен на товары и услуги (уровень инфляции) за период 2010–2020 гг. Установлено, что безрисковые активы (на примере срочных банковских депозитов) являются более надежным финансовым инструментом сбережений домохозяйств, однако менее доходным, чем рискованные инструменты (на примере украинских акций).

Ключевые слова: домохозяйство, сбережения, риск, банковский депозит, обыкновенная акция.

Sydorchuk Anatoliy. Practice and problems of using risky and risk-free tools of household savings in Ukraine. The aim of the article is to classify and characterize financial instruments of household savings and analyse the practice of their use in Ukraine in 2010–2020, identify the advantages and disadvantages of using risky and risk-free financial instruments of household savings. The financial instruments of household savings are a bank deposit, securities (stocks, bonds), investment fund shares and trust management of personal funds. Financial instruments for making savings are classified into risky and non-risky. Under risky were considered instruments for which the yield is not determined in the future. The classification of financial instruments into risky and risk-free allows us to identify the advantages and disadvantages of each of them, to explore the practice and issues of their use in Ukraine. In writing the work used analysis and synthesis as methods of theoretical knowledge of phenomena and comparison as an empirical method for research. For conducting research and substantiation of relevant conclusions, the indicators of the average annual yield on deposits in banking institutions, the average annual yield on ordinary shares of Ukrainian enterprises, and the annual rate of change in prices for goods and services (inflation) for the period 2010–2020. The study was performed on the materials of the State Statistics Service of Ukraine, the National Bank of Ukraine, and the Ukrainian Stock Exchange. In particular, the practice of using a bank deposit as the most common risk-free financial instrument among households and ordinary shares as one of the most accessible risky financial instruments for households was studied. It was studied that risk-free assets (on the example of term bank deposits) are a more reliable financial instrument of household savings but less profitable than risky instruments (on the example of Ukrainian stocks). Quantitative measurement of the ratio of risky and risk-free financial instruments in the structure of the household budget will deepen existing approaches to understanding the process of personal income and expenditure management and opens prospects for further research in this area of financial science.

Key words: finance, resources, insurance, factor, model.

Постановка проблеми. Практика свідчить про переважання банківського депозиту як основного фінансового інструменту для здійснення заощаджень домогосподарствами в Україні. До такого стану привела низка факторів, серед яких виділяємо недовіру домогосподарств до фінансових інституцій держави, які пропонують інші, відмінні від банківського депозиту, інструменти (страхування, страхування життя, недержавні пенсійні внески, купівля акцій, облігацій тощо). На думку автора, недовіра до використання таких фінансових інструментів обумовлена невисоким рівнем фінансової грамотності

домогосподарств, нерозумінням сутності, переваг та недоліків використання кожного з інструментів. Проведена класифікація фінансових інструментів на ризикові та безризикові дає змогу визначити переваги та недоліки кожного з них, дослідити практику та проблематику їх використання в Україні. Це дасть змогу домогосподарствам робити більш виважені висновки під час прийняття рішення щодо визначення інструментів для здійснення власних заощаджень.

Під час написання роботи використовувалися аналіз та синтез як методи теоретичного пізнання явищ, а також порівняння як емпі-

ричний метод для проведення дослідження. Робота виконана за матеріалами джерел із відкритим доступом, зокрема офіційних сайтів Державної служби статистики України, Національного банку України та Української біржі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика фінансів домогосподарств загалом та здійснення ними заощаджень зокрема привертає увагу багатьох вчених. Серед українських дослідників варто назвати О. Кириленко, Т. Кизиму, Т. Ясінську, М. Шаварину, Н. Шаманську. Незважаючи на значний інтерес із боку економістів, питання класифікації фінансових інструментів заощаджень домогосподарств потребує більш повного та всебічного висвітлення. Це підтверджує практика їхнього здійснення за рахунок чи не єдиного інструменту, а саме банківського депозиту, що свідчить про відсутність належної теоретичної обґрунтованості формування фінансових ресурсів домогосподарств та унеможливорює розроблення довгострокової фінансової політики у цій сфері. Усі наведені чинники зумовлюють актуальність статті.

Формулювання завдання дослідження.

Метою публікації є класифікація та характеристика фінансових інструментів заощаджень домогосподарств та аналіз практики їх використання в Україні у 2010–2020 рр., визначення переваг та недоліків застосування ризикових та безризикових фінансових інструментів заощаджень домогосподарств. Зокрема, досліджено практику використання банківського депозиту як найбільш поширеного серед домогосподарств безризикового фінансового інструменту та звичайних акцій як одного з найбільш доступних для домогосподарств ризикових фінансових інструментів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансовими інструментами заощаджень домогосподарств є банківський

депозит, цінні папери (акції, облігації), паї інвестиційних фондів та довірче управління коштами особи. Фінансові інструменти здійснення заощаджень класифікуються на ризикові та неризикові [1, с. 68].

Під ризиковими інструментами розуміємо інструменти, дохідність яких у майбутньому не визначена. Наприклад, домогосподарство купує акції компанії А і планує тримати їх один рік. У момент купівлі воно не знає, який дохід отримає в кінці строку. Це буде залежати від вартості компанії А на ринку через один рік і дивідендів, які вона виплачує упродовж року, тому такі акції, як і багато інших подібних цінних паперів, є ризиковими інструментами. Проте інструменти, майбутня дохідність яких у момент погашення відома, існують. Такі інструменти вважаємо безризиковими. Наприклад, депозит у банківській установі або кредитній спілці, страхування життя (держава гарантує мінімальний щорічний дохід у 4% за цим інструментом).

У табл. 1 на прикладі банківського депозиту наведено переваги та недоліки використання безризикових інструментів заощаджень домогосподарств.

Таким чином, для домогосподарства-інвестора перевагами використання безризикових інструментів є надійність (відома дохідність), простота використання (широка лінійка пропозицій депозитів) та існування системи страхування депозитних вкладів. Недоліками безризикових інструментів є їхня низька дохідність (може бути нижчою за інфляцію), обмежена ліквідність (фінансові установи за дострокове розірвання депозитного вкладу можуть не нараховувати дохід) та обмеження у відшкодуванні страхової суми по депозитному вкладу (сьогодні це 250 тис. грн.). Простота використання депозиту підтверджується широкою лінійкою їхньої пропозиції банківськими установами. У табл. 2 наведено види

Таблиця 1

Переваги та недоліки використання безризикових інструментів заощаджень домогосподарств на прикладі банківського депозиту

Переваги	Недоліки
Надійність (гарантована дохідність)	Низька дохідність (може бути нижче інфляції)
Система страхування депозитних вкладів	Обмеження за сумою страхування депозитних вкладів (250 тис. грн.)
Широка лінійка депозитних вкладів	Обмежена ліквідність банківського депозиту
Основною перевагою депозиту у банківській установі є його простота та доступність	
Основним недоліком і «ворогом» депозиту є інфляція	

Види банківського депозиту та особливості їхнього використання

Вид вкладу	Коментар
Коротко- і довгострокові	По короткострокових вкладах відсоткові ставки менші
Депозити з капіталізацією і без капіталізації відсотків	Капіталізація відсотків збільшує дохід по вкладу
Депозити з можливістю поповнення і зняття грошових коштів	Зручність для вкладників
Мультивалютні депозити	Конвертація гривні у валюту відбувається за курсом банківської установи

депозитів та коментар щодо використання кожного з них у системі управління особистими витратами.

Як бачимо з табл. 2, наявність коротко- та довгострокових депозитів, можливості капіталізації відсотків, що, безумовно, збільшує отримуваний дохід домогосподарства, на противагу використання некапіталізації відсотків, можливість зняття й вільного поповнення коштів, конвертації в іноземні валюти за курсом банківської установи робить банківський депозит одним із найзручніших і найпоширеніших фінансових інструментів здійснення заощаджень домогосподарств.

У табл. 3 на прикладі звичайних акцій наведено переваги та недоліки використання ризикових інструментів заощаджень домогосподарств.

Таким чином, перевагами використання ризикових інструментів в управлінні особистими доходами і витратами для домогосподарства є вища дохідність, ніж за безризиковими інструментами та рівнем інфляції (у кілька разів), необмежена ліквідність. Недоліками ризикових фінансових інструментів є мала кількість акцій, яка представлена на фінансовому ринку України (в межах

першого десятка), та необхідність для домогосподарств під час управління своїм інвестиційним капіталом володіти елементами фінансової грамотності.

Ранжування фінансових інструментів заощаджень домогосподарств за рівнем ризику наведено на рис. 1.

Як видно з рис. 1, найменшим рівнем ризику під час інвестування коштів для домогосподарства володіє депозит, а найбільшим – звичайні акції.

Чинну практику використання ризикових та безризикових фінансових інструментів заощаджень домогосподарств дослідимо на основі даних Державної служби статистики України, Національного банку України та Української біржі. Проаналізувавши середній розмір щорічної дохідності за депозитами у банківських установах, середній розмір щорічної дохідності за звичайними акціями українських підприємств та щорічний темп зміни цін на товари й послуги (рівень інфляції), порівнявши зазначені показники між собою, ми зможемо дійти висновку про ефективність використання ризикових та безризикових фінансових інструментів в управлінні особистими витратами домогосподарств.

Переваги та недоліки використання ризикових інструментів заощаджень домогосподарств на прикладі звичайних акцій

Переваги	Недоліки
Висока дохідність (може бути вище інфляції)	Ненадійність (негарантована дохідність)
Необмежена ліквідність банківського депозиту	Мала кількість акцій представлена на фінансовому ринку України
	Необхідність володіти елементами фінансової грамотності під час управління акціями
Основною перевагою звичайних акцій є їх дохідність, яка вище за інфляцію	
Основним недоліком звичайних акцій є необхідність володіння елементами фінансової грамотності під час управління ними	

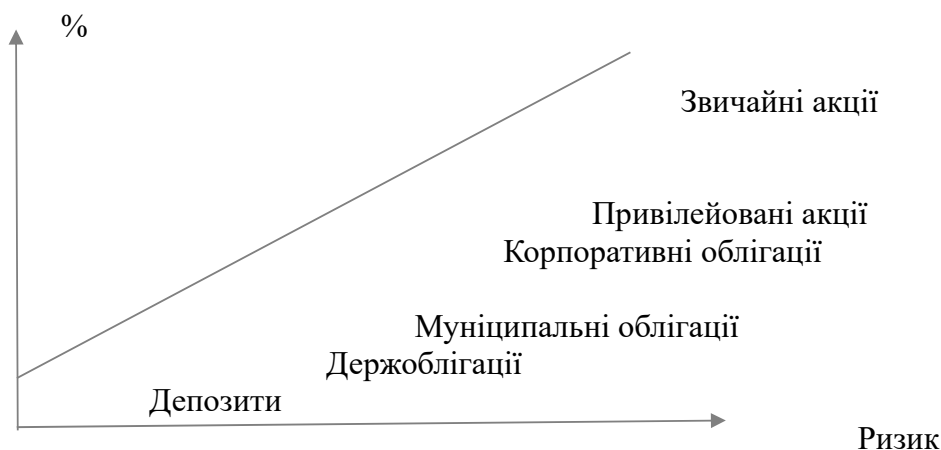

Рис. 1. Ранжування фінансових інструментів заощаджень домогосподарств за рівнем ризику

У табл. 4 представимо базові (до показника 2010 р.) темпи зміни індексу споживчих цін на товари й послуги (інфляції), ставки за депозитами та індексу українських акцій за період 2010–2020 рр.

На основі проведених у табл. 1 розрахунків доходимо таких висновків.

У 2020 р. порівняно з 2010 р. національна грошова одиниця майже удвічі втратила у вартості, оскільки рівень інфляції склав 187,5%. За цей же період розмір ставки за строковими депозитами зменшився від 8,2% до 4,3%, або на 47,56%. Аналогічну тенденцію, а саме до скорочення вартості, продемонстрували українські акції, індекс UX яких від показника 2 429,69 б. п. у 2010 р. зменшився на 35,76%, а саме до рівня 1 561,06 б. п. у 2020 р.

Проаналізований нами період із 2010 р. по 2020 р. охоплює великий проміжок часу у житті нашої країни з подіями, головними з яких ми вважаємо військову агресію Російської Федерації, анексію частини території. Вони не могли не вплинути на фінансову систему країни загалом та її фінансовий ринок зокрема. Це також відобразилось на знеціненні грошової одиниці (рівні інфляції), став-

ках за депозитами тощо. Показовим є період 2014–2015 рр., коли рівень інфляції склав 24,9% та 43,3% відповідно порівняно з показником року, що передує звітному [5].

Задля порівняння бази після анексії Криму та початку військових дій на сході країни проведемо аналогічні, як і в табл. 1, розрахунки щодо динаміки темпів зміни індексу споживчих цін на товари й послуги (інфляції), ставки за депозитами та індексу українських акцій, але з 2015 р. Базові темпи зазначених показників будуть розраховані до показника 2015 р.

У табл. 5 представимо базові (до показника 2015 р.) темпи зміни індексу споживчих цін на товари й послуги (інфляції), ставки за депозитами та індексу українських акцій за період 2015–2020 рр.

На основі проведених у табл. 5 розрахунків доходимо таких висновків.

У 2020 р. порівняно з 2015 р. національна грошова одиниця майже удвічі втратила у вартості, оскільки рівень інфляції склав 87,5%. За цей же період розмір ставки за строковими депозитами зменшився від 8,0% до 4,3%, або на 46,25%. Протилежну тенденцію, а саме до збільшення вартості, продемонстрували укра-

Таблиця 4

Динаміка індексу інфляції, ставки за депозитами та індексу українських акцій за 2010–2020 рр.

Показник	2010 р.	2015 р.	2020 р.	Базовий темп зміни, %
Індекс інфляції, %	100,00	187,7	287,5	187,5
Ставка за строковими депозитами станом на кінець року, %	8,2	8,0	4,3	52,44
Індекс українських акцій (UX) на кінець року, б. п.	2 429,69	667,25	1 561,06	64,24

Джерело: складено автором на основі джерел [2; 3; 4]

**Динаміка індексу інфляції, ставки за депозитами
та індексу українських акцій за 2015–2020 рр.**

Показник	2015 р.	2020 р.	Базовий темп зміни, %
Індекс інфляції, %	100	187,5	87,5
Ставка за строковими депозитами станом на кінець року, %	8,0	4,3	53,75
Індекс українських акцій (UX) на кінець року, б. п.	667,25	1 561,06	233,95

Джерело: складено автором на основі джерел [2; 3; 4]

їнські акції, індекс UX яких від показника 667,25 б. п. у 2015 р. збільшився на 233,95%, а саме до рівня 1 561,06 б. п. у 2020 р.

Отже, висунуте нами припущення, що безризикові активи (на прикладі строкових депозитів) є надійнішим фінансовим інструментом заощаджень домогосподарств, проте менш дохідним, ніж ризикові інструменти (на прикладі українських акцій), підтвердилось. Цей висновок не залежить від періоду розрахунків, а саме десятирічного (з 2010 по 2020 рр. (табл. 4) чи п'ятирічного (з 2015 по 2020 рр. (табл. 5)).

Висновки. Таким чином, висунуте нами припущення, що безризикові активи (на прикладі строкових депозитів) є надійнішим фінансовим інструментом заощаджень домогосподарств, проте менш дохідним, ніж ризикові інструменти (на прикладі українських акцій), підтвердилось. Також підтвердилась теза, що дохідність за цим фінансовим інструментом є нижчою за рівень інфляції. Ми виявили тенденцію, що нижчою за рівень інфляції

стала також дохідність за ризиковими інструментами на прикладі акцій українських емітентів, якщо аналітичним періодом вибрати період функціонування ринку акцій із 2010 р. по 2020 р. Проте навіть за таких умов рівень втрати дохідності за ризиковими інструментами все ж таки менший, ніж втрата дохідності за безризиковими депозитами, на 12%. Якщо аналітичним періодом вибрати період функціонування ринку акцій із 2015 р. по 2020 р., то дохідність за ризиковими інструментами на прикладі акцій українських емітентів є вищою у декілька разів не лише за рівень інфляції, але й за дохідність безризикових інструментів заощаджень домогосподарств.

Кількісне вимірювання співвідношення обсягу ризикових та безризикових фінансових інструментів у структурі бюджету домогосподарства поглиблює наявні підходи до розуміння процесу управління особистими доходами й витратами та відкриває перспективи подальших досліджень у цій сфері фінансової науки.

Список використаних джерел:

1. Фаботци Ф. Управление инвестициями / пер. с англ. Москва : ИНФРА-М, 2000. XXVIII. С. 68.
2. Індекси споживчих цін на товари і послуги (до грудня 2010 р.). *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 24.08.2021).
3. Статистика фінансових ринків. Вартість строкових депозитів за даними статистичної звітності банків України. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms> (дата звернення: 24.08.2021).
4. Історія значень Індексу українських акцій по днях. *Українська біржа*. URL: <http://www.ux.ua/ua/index/stat/dailyhistory.aspx?code=UX> (дата звернення: 23.08.2021).
5. Індекси споживчих цін на товари і послуги у 2001–2020 рр. (грудень до грудня попереднього року). *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.09.2021).

References:

1. Fabotstsy F. (2000) *Upravlenye ynvestytsiyamy* [Investment management]. Moscow: YNFRA-M. (in Russian)
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Indeksy spozhyvchykh tsin na tovary i posluhy (do hrudnia 2010 r.) [Consumer price indices for goods and services (until December 2010)]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 24 August 2021).

3. Natsionalnyi bank Ukrainy. Statystyka finansovykh rynkiv. Vartist strokovykh depozytiv za danymy statystychnoi zvitnosti bankiv Ukrainy [Statistics of financial markets. The cost of time deposits according to the statistical reporting of Ukrainian banks]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms> (accessed 24 August 2021).

4. Ukrainska birzha. Istoriiia znachen Indeksu ukrainskykh aksii po dniakh [History of the values of the Ukrainian Stock Index by days]. Available at: <http://www.ux.ua/ua/index/stat/dailyhistory.aspx?code=UX> (accessed 23 August 2021).

5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Indeksy spozhyvchykh tsin na tovary i posluhy u 2001–2020 rr. (hruden do hrudnia poperednoho roku) [Consumer price indices for goods and services in 2001–2020 (December to December of the previous year)]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 07 September 2021).